

RIGELS HALILI: NARÓD A JEGO PIEŠNI. RZECZ O ORALNOŚCI, PIŚMENOŚCI I EPICE LUDOWEJ WŚRÓD ALBAŃCZYKÓW I SERBÓW

Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego 2012. 503 s.

Igor Mikušiak

Monografia balkanistu a kultúrneho antropológa Rigelsa Haliliho traktuje problematiku, ktorá zasahuje niekoľko špecializovaných disciplín. Prejavy ústnej ľudovej slovesnosti sú už tradične predmetom záujmu etnológie, folkloristiky, ale aj sociálnej antropológie či literárnej vedy. Osobitú pozornosť tejto podstatnej vrstve balkánskeho medzikultúrneho centrizmu venovali z rôznych uhlov pohľadu tiež generácie slavistov, balkanistov a komparatistov. Haliliho práca je cenným textom nielen vďaka štylistickej a materiálovej pedantnosti, ale najmä preto, lebo na viacerých miestach prekonáva učebnicové klišé, kontrolované atakuje frázozitosť diskusií o jednej z podstatných vrstiev albánskej a srbskej kultúry a toto sa realizuje korektné bez náznakov tendenčnosti a zámerých deformácií. Haliliho monografia v poľskom jazyku tak sympaticky a suverénne dopĺňa jasne vyprofilované podoby poľskej balkanistiky, ktorej potenciál je stabilne dotovaný historiografickými, kulturologickými, folkloristickými, lingvistickými a literárnovednými sondami.

Autor svoju 500 stranovú analýzu otvára rozsiahlym úvodom v ktorom na podklade francúzskych, anglosaských a poľským textov objasňuje terminologický inventár svojho textu a naznačuje smery ktorými sa bude text uberať. Oporu pre formulovanie svojich východísk nachádza v prácach autorít z rôznych oblastí od kultúrnej antropológie, sociológie, literárnej vedy, až po históriu a politickú ekonomiu (Andrzej Mancwel, Jerzy Szacki, Jack Goody, Benedict Anderson, Anne-Marie Thiesse, Michail M. Bachtin, Roman Jakobson, Walter J. Ong, Ernest Gellner, Anthony D. Smith, Harold Innis). Už po tejto pasáži s množstvom odkazov na rôzne texty je zrejmé, že ústna ľudová slovesnosť sa tu neanalyzuje „sucho“ a izolovane mimo svoje prirodzené kultúrne pole, len ako interesantný a neživý výsek z minulosti Albáncov a Srbov. Práve naopak, autor „počúva a číta“ tieto prejavy s ambíciou popísať ich komplexne, s presvedčením potreby naznačiť širšie súvislos-

ti a s jasnou referenciou na kultúru a dejiny ideí. Následne autor text organizuje do dvoch celkov. V prvom skúma pôsobenie piesní v albánskom a srbskom kontexte ako prejavov orálnej kultúry a druhý analyzuje túto vrstvu národných kultúr v čase dominancie písaného slova.

Hneď prvá kapitola v prvej časti *Pieśni w świecie oralności* začína miestami esejisticky modelovaným exkurzom do sveta románu *Spis H.* z roku 1990 od najznámejšieho albánskeho esejistu a prozaika Ismaila Kadareho. Halili si v zhode so svojou špecializáciou všima pozorne tematickú rovinu textu (text tematizuje pobyt dvoch írskych zberateľov epických piesní v severných častiach Albánska) a predovšetkým atmosféru v ktorej text vychádza. Táto románová fikcia „nabitá“ mýtotvorným potenciálom, charakteristická okrem iného aj štýlovou hybridnosťou má podľa Haliliho nielen estetický, ale vďaka publicistickému jazyku aj politický rozmer. „Sprawa jednak się kompliku-

je, kiedy czyta się tę powieść, mając świadomość czasu i miejsca wydania. W tym kontekście można patrzeć na dzieło jak na pewnego rodzaju manifest polityczny.“ (str. 83) Beletristická odbočka autorovi prirodzene otvára priestor pre nasledovné reflexie venované interpretátorom piesní. Halili tu pripomína ich miesto v spoločenskom živote 19. storočia, pričom v oboch kontextoch bola ich situácia veľmi podobná. Speváci mali spravidla vysoký status, treba pripomenúť, že tomu tak bolo napriek úplnej alebo čiastočnej negramotnosti a plnili úlohu akýchsi novodobých trubadúrov. So zvyšujúcou sa úrovňou gramotnosti, zmenou štýlu života a návykov, ktorá súvisela s intenzifikáciou urbánneho spôsobu života ich význam v spoločnosti klesal.

V týchto úvahách defilujú predovšetkým aktivity emblematických mien oboch tradícií (Filip Višnjić, Tešan Podrugović, Đuro Milutinović, Salih Ugljanin, Avdo Mededović, Sado Hadžović, Sokol Martini a ďalší), pričom v autorovej optike tvoria súvislý rad, ktorý pokrýva vlastne celé 19. a 20. storočie.

Už pri reflexiách o spevákoch ľudových piesní v albánskej a srbskej kultúre sa miestami v Haliliho výklade objavujú referencie na zberateľov piesní. Autor prirodzene nemohol obísť práce Matija Murka a práve o jeho postrehy sa autor neraz na rôznych miestach opiera. Zároveň sa v jednej z kľúčových kapitol prvej časti textu *Rzecz o zbieraniu piesni – ukształtowanie tradycji pisemnej* začína stále viac objavovať termín romantizmus. A práve od tejto časti začína byť Haliliho uvažovanie pre literárnovednú balkanistiku nielen interesantným ale aj užitočným a inšpiratívnym čítaním. Jeho jazyk totiž nie je nasýtený výlučne literárnovednou lektúrou a úzkym okruhom textov, ktoré viac alebo menej variujú a akcentujú tie isté momenty zväčša podobným jazykom. Romantizmus sa tu myslí viac jazykom sociológie a filozofie a táto perspektíva, zdá sa, nemusí byť pre literárneho

vedca márnou, pravda za predpokladu, že úplne neopustí pole literárnovedných termínov a postupov a inými prístupmi sa nechá inšpirovať nie prevalcovať. Na zdrojoch Haliliho písania je možné všimnúť si výrazný podiel poľského akademického prostredia v ktorom autor pôsobí a v ktorom text vznikal (M. Janion, A. Mancwel, S. Amsterdamski, J. Kurczewska). Samotné podkapitoly venované zbieraniu piesní sú informačne bohaté, nezastavujú sa iba pri notoricky známých momentoch ale odkrývajú nové úrovne tejto problematiky.

Piesne a ich zberateľstvo sa nielen v 19. (Srbsko), ale aj v 20. storočí (Albánsko) stali významným, neraz jedným z najvýznamnejších stimulov národnej kultúry a slúžili ako zdroj pre konštruovanie národnej literatúry a – v širšom zmysle – kultúrnej identity. Toto si Halili uvedomuje a trpezlivo hľadá moment, kedy a ako sa tieto texty kanonizovali do polôh ktoré môžeme identifikovať pri štúdiu dejín oboch národných literatúr. Kým skonštatuje, že vidí dve cesty kanonizácie srbských epických piesní, filologickú a folkloristickú, ktoré sa podľa neho k sebe v Srbsku priblížili na stránkach špecializovaného časopisu *Prilozi proučavanja narodne poezije*, rozlíši vo svojom výklade prehľadne kodifikáciu a kanonizáciu. Istotne to nie je nič nové, čo by sme už nečítali a nepoznali z iných relácií a kontextov, ale autorova snaha držať jasnú štruktúru výkladu a trvať v rámci možného na presnosti je sympatická. Tieto otázky sú už prirodzene predmetom druhej časti textu *Pieśni w swiecie pisma*. Tu sa objavujú okrem iného podnetné úvahy o medzinárodnej recepcii srbských piesní (nechýba samozrejme Adam Mickiewicz s jeho parížskymi prednáškami, chýba v celoeurópskom meradle marketingovo neatraktívna no predsa len razantná a neraz produktívna recepcia sloven-

ská), srbskej kultúrnej politike, ktorá prierezovo počas celého 20. storočia intenzívne podporovala vydávanie rôznych antológií, alebo o symbolike piesni, ktorá saturovala sebavedomie nemalého množstva Srbov. Jednotlivé počiny, najmä rôzne antologické projekty, sa tu detailne komentujú a podobný prístup volí Halili aj v prípade analýzy albánskej situácie. Ako čitateľ pozorujúci albánsku kultúru z odstupu a bez systematických znalostí nemôžem oceniť predpokladanú nuansovitost autorových úvah o albánskej situácii, no zdá sa mi, že rovnako ako v srbskom tak aj v albánskom kontexte, prebiehala identifikácia sa s piesňovými prejavmi ústnej ľudovej slovesnosti celkom zámerne a sústredene. Z iných než albánskych súvislostí vieme, že tieto tendencie majú obvykle pre novo vytvárajúci sa kultúrny systém spočiatku výrazný dynamizačný a emancipačný charakter. Piesne a rozprávky sú svojim spôsobom archetypmi poézie a prózy. K brzdeniu a negácii potenciálu ľudovej slovesnosti a konkrétne epických piesní vo všetkých prípadoch, kde sa tento typ piesní objavil, začína dochádzať, ani nie tak v momente, kedy sa akcent na tento typ kultúry stane identifikačným pre konzervatívny kultúrny a politický program, ale skôr vtedy, keď sa iné akcenty a hľadiská eliminujú, keď absentuje pluralita programov a dominuje predstava, že budúcnosť môže byť iba opakovaním minulosti. To potom súvisí s rôznyi-

mi podobami ideového neoromantizmu, ktoré máme možnosť sledovať kontinuálne počas celého 20. storočia, nielen na Balkáne. Tieto momenty Halili neakcentuje, no jeho práca podobné úvahy stimuluje. Z komparatívneho hľadiska, ktoré autor na ploche celej monografie uplatňuje skôr diskrétno než razantne, zaujme, že na rozdiel od srbskej situácie, kedy filologická a folkloristická kanonizácia prebiehala viac menej rovnomerne, v albánskej kultúre sa stalo dominantným folkloristické hľadisko a tento stav trvá doteraz.

Monografia albánskeho kultúrneho antropológa Rigelsa Haliliho, ktorý spojil svoj profesný a osobný život s poľským prostredím a v jeho akademickej časti sa etabloval práve recenzovanou knihou je zaujímavým čítaním. Kniha má potenciál imunizovať odbornú verejnosť pred recyklovaním starých právd a azda aj stimulovať odbornú diskusiu o možných smeroch výskumu balkánskej slovesnosti s presahmi k histórii a sociálnej antropológii. Táto debata sa zrejme neuskutoční v českom a slovenskom priestore, ale bolo by chybou pozorne ju nesledovať. To že monografia vyšla v poľskom jazyku, len potvrdzuje dlhé roky známy fakt, že pre stredoeurópskych balkanistov bude prínosné poľské texty registrovať nielen ako položky v katalógoch knižníc, ale najmä nevyhýbať sa konkrétnej skúsenosti s nimi.